

สิทธิของทารกในครรภ์มารดาวัยรุ่น

The rights of the fetus in adolescent mothers

ฉลอมบุรณ์ เฟ็งลำ

สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
oede_ee@hotmail.com

บทคัดย่อ

การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเกิดจากการที่หญิงซึ่งอยู่อายุระหว่าง 10-19 ปี มีเพศสัมพันธ์กับชายโดยมิได้มีการสมรสกันตามกฎหมาย ส่งผลให้เด็กที่คลอดออกมาเป็นบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของชายที่เป็นบิดา เด็กจึงไม่ได้รับสิทธิต่าง ๆ ที่บุตรพึงได้รับจากบิดา เช่น สิทธิที่จะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูและการศึกษา สิทธิใช้ชื่อสกุล สิทธิในสัญชาติไทย สิทธิในการได้รับมรดก และหากมีผู้กระทำความผิดให้ชายถึงแก่ความตาย เด็กก็ไม่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าชดเชยการเลี้ยงดูจากผู้กระทำความผิด เด็กจะเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของบิดาต่อเมื่อบิดาได้จดทะเบียนสมรสกับมารดาหรือบิดาได้จดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตรหรือศาลมีคำพิพากษาว่าเด็กเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย

คำสำคัญ: การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น สิทธิของบุตร บิดาที่ชอบด้วยกฎหมาย

Abstract

The adolescent pregnancy happens from the females who age 10-19 year old, these females have had sexual affair with any male without marriage legislation. This phenomena resulted in the infant was born with the status paternal illegitimate child, moreover; the child doesn't get any rights from his father for examples: right to patronage and education, the right to use the family name, the right to be Thai nationality, the right to claim heritage. If any one violated his father till death, the child have also no right to sue for foster caring from that the violator. The child can be the paternal legitimate child when only the parents have registered a marriage certificate or the father registered an infant as legitimate child or the court sentenced that the infant is the legitimate child.

Keywords: the adolescent pregnancy, child's right, legitimate father

1. บทนำ

ปัญหาการตั้งครรภ์ขณะกำลังศึกษาไม่ว่าจะเป็นในระดับมัธยมศึกษาหรือระดับอุดมศึกษา ทำให้หญิงที่ตั้งครรภ์บางรายต้องลาออกและบางรายก็ต้องพักการเรียนไป โดยการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น หมายถึง การตั้งครรภ์ในสตรีที่มีอายุระหว่าง 10-

19 ปี โดยถืออายุ ณ เวลาที่คลอดบุตร²⁴ สถิติการคลอดของแม่วัยรุ่นในประเทศไทยปี พ.ศ. 2558 ของสำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข พบว่า ร้อยละการคลอดในวัยรุ่นอายุต่ำกว่า 20 ปีต่อจำนวนหญิงคลอดทั้งหมด ในช่วง 13 ปี เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 12.9 ในปี พ.ศ. 2546 เป็นร้อยละ 15.3 ในปี พ.ศ. 2558 ดังข้อมูลแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนหญิงคลอดบุตรอายุ 10 – 19 ปี²⁵

ปี พ.ศ.	จำนวนหญิงคลอดทั้งหมด	จำนวนหญิงคลอดอายุ 10-19 ปี	ร้อยละ
2546	742,183	95,873	12.9
2547	813,069	112,675	13.9
2548	809,485	115,634	14.3
2549	793,623	115,054	14.5
2550	797,588	118,740	14.9
2551	784,256	121,666	15.5
2552	765,047	122,756	16.0
2553	761,689	123,189	16.2
2554	782,198	132,180	16.9
2555	780,975	132,203	16.9
2556	748,081	125,375	16.8
2557	711,805	115,491	16.2
2558	679,502	104,289	15.3

รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงได้มีการออกพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 เพื่อสร้างกลไกในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินการร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ หน่วยงานของเอกชน และประชาสังคม ในการบูรณาการการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น เป็นรูปธรรม มีความเป็นเอกภาพ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แต่สิ่งสำคัญของปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นคือ เด็กที่คลอดและต้องมีชีวิตต่อไปว่าเรามีสิทธิทางกฎหมายต่อชายซึ่งเป็นบิดาอย่างไรบ้าง

2. สิทธิของบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย

2.1 สิทธิของบุตรในชื่อสกุล

บุตรที่ชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดา ในกรณีที่บิดาไม่ปรากฏ บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของมารดา²⁶

²⁴ มนฤดี เตชะอินทร์ และพรรณิ ศิริวรรณภา. การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น. ค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2560 จาก http://www.medicine.cmu.ac.th/dept/obgyn/2011/index.php?option=com_content&view=article&id=742:adolescent-pregnancy&catid=45:topic-review&Itemid=561

²⁵ กิตติพงศ์ แซ่เจ็ง. สถานการณ์อนามัยการเจริญพันธุ์ในวัยรุ่นและเยาวชนปี 2558. ค้นเมื่อ 14 เมษายน 2560 จาก http://rh.anamai.moph.go.th/ewt_dl_link.php?nid=86

²⁶ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1561

2.2 สิทธิของบุตรในสัญชาติ

บุตรที่เกิดโดยบิดา (บิดาหมายความรวมถึงผู้ซึ่งได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นบิดาของผู้เกิด แม้ผู้นั้นจะมีได้จดทะเบียนสมรสกับมารดาของผู้เกิด และมีได้จดทะเบียนรับรองผู้เกิดเป็นบุตรก็ตาม²⁷) หรือมารดาเป็นผู้มีสัญชาติไทยย่อมได้สัญชาติไทยโดยการเกิด ไม่ว่าจะเกิดในหรือนอกราชอาณาจักรไทยและบุตรที่เกิดในราชอาณาจักรไทยโดยบิดามารดาเป็นคนต่างด้าวย่อมได้สัญชาติไทยโดยการเกิดตามหลักดินแดน เว้นแต่ในขณะที่เกิดบิดาตามกฎหมายหรือบิดาซึ่งมิได้มีการสมรสกับมารดา หรือมารดาของผู้นั้นเป็น²⁸

- (1) ผู้ที่ได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยเป็นกรณีพิเศษเฉพาะราย
- (2) ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยเพียงชั่วคราว
- (3) ผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง

2.3 สิทธิของบุตรในการได้รับการอุปการะเลี้ยงดู

บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามสมควรแก่บุตรในระหว่างที่เป็นผู้เยาว์ บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วแต่เฉพาะผู้ทุพพลภาพและหาเลี้ยงตนเองไม่ได้²⁹ นอกจากนี้ยังส่งผลให้บุตรเกิดสิทธิที่จะเรียกค่าสินไหมทดแทนจากบุคคลที่กระทำความผิดเป็นเหตุให้บิดามารดาของตนถึงแก่ความตายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 443 วรรคท้ายได้ เพราะถือว่าบุตรต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย โดยไม่ต้องคำนึงว่าบิดาจะได้อุปการะเลี้ยงดูบุตรอยู่หรือไม่ ผู้ตายจะมีฐานะยากดีมีจนอย่างไร หรือไม่ต้องคำนึงว่าผู้ตายจะต้องเป็นผู้มีรายได้ และบุตรได้รับการอุปการะจากผู้ตายจริงแต่อย่างไร³⁰

หน้าที่ของบิดามารดาในการอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ หมายถึง การจัดหาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการรักษาพยาบาล รวมทั้งให้เงินทองไว้ใช้สอยตามสมควร³¹ ส่วนหน้าที่ในการให้การศึกษาตามสมควรนั้น กฎหมายได้กำหนดการศึกษาภาคบังคับที่บิดามารดาจะต้องดำเนินการไว้ การให้การศึกษาแก่บุตรในชั้นอุดมศึกษาไม่อยู่ในหน้าที่ของบิดามารดา³²

2.4 สิทธิของบุตรในการรับมรดก

ผู้สืบสันดานเป็นทายาทโดยธรรมในลำดับที่หนึ่งจึงมีสิทธิได้รับมรดกจากเจ้ามรดก ถ้าเจ้ามรดกคือมารดา ผู้สืบสันดานคือบุตรไม่ว่าบิดากับมารดาจะได้จดทะเบียนสมรสกันหรือไม่ ถ้ามีการรับบุตรบุญธรรม บุตรบุญธรรมก็เป็นผู้สืบสันดานเช่นกัน แต่ถ้าเจ้ามรดกเป็นบิดา ผู้สืบสันดานได้แก่³³

- บุตรที่เกิดแต่บิดามารดาได้จดทะเบียนสมรสกันโดยชอบด้วยกฎหมาย
- บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันแต่บิดารับรองแล้ว สำหรับพฤติการณ์ที่ถือว่าบิดาได้

รับรองว่าเป็นบุตรแล้ว เช่น การให้ใช้นามสกุล ให้การอุปการะเลี้ยงดู ให้การศึกษา แฉ่งในทะเบียนคนเกิดว่าเป็นบุตร ลงในทะเบียนบ้านว่าเป็นบุตร ซึ่งการรับรองนั้นอาจจะรับรองบุตรที่อยู่ในครรภ์มารดาก็ได้ เช่น บิดาไปค้างกับมารดาได้แสดง

²⁷ พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2551 มาตรา 7 วรรคสอง

²⁸ พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 7 (1) และ (2)

²⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1564

³⁰ ประสพสุข บุญเดช. (2559). คำอธิบายกฎหมายครอบครัว. (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานคร. หน้า 618-619.

³¹ แหล่งเดียวกัน. หน้า 619.

³² แหล่งเดียวกัน. หน้า 620.

³³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1627

ความสัมพันธ์ฉันสามีภริยากันในต่าง ๆ อย่างเปิดเผย มีการจัดเลี้ยงการตั้งครุฑ เป็นการแสดงออกถึงการรับรองว่าทารกในครรภ์มารดาเป็นบุตรของตนแล้ว³⁴

- บุตรบุญธรรม

- บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน แต่ได้จดทะเบียนกันในภายหลังหรือบิดาได้จดทะเบียนว่าเป็นบุตรหรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร³⁵

จะเห็นได้ว่าบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิหลายประการ เช่น การใช้ชื่อสกุล การได้สัญชาติ การได้รับอุปการะเลี้ยงดู และมีสิทธิได้รับมรดก ส่วนบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายจะไม่มีสิทธิทั้งหลายดังที่กล่าวมา บุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายจะมีสิทธิเพียงประการเดียวกรณีบิดาให้การรับรองคือสิทธิในการรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรม

3. การทำให้บุตรที่เกิดนอกสมรสกลายเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของบิดา

เด็กเกิดในขณะที่หญิงเป็นภริยาชายตามกฎหมายกล่าวคือหญิงและชายได้จดทะเบียนสมรสกัน กฎหมายให้สันนิษฐานว่าเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามี รวมถึงเด็กที่เกิดภายใน 310 วันหลังจากชายผู้เป็นสามีตาย หย่าหรือศาลพิพากษาให้เพิกถอนการสมรสกับหญิงด้วย³⁶ สำหรับเด็กที่เกิดจากการที่ชายและหญิงอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส แม้จะรู้จักโดยทั่วไปว่าเป็นบุตรของชาย ก็ไม่ถือว่าเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของชาย ในกรณีที่หญิงมิได้จดทะเบียนสมรสกับชายแต่เกิดตั้งครุฑและคลอดบุตรออกมา ถือว่าเด็กเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของหญิงแต่เพียงผู้เดียวเท่านั้น³⁷ แต่ก็มีช่องทางที่เด็กจะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของชาย ซึ่งมีอยู่ 3 วิธี คือ บิดามารดาได้สมรสกันในภายหลัง หรือบิดาได้จดทะเบียนว่าเป็นบุตร หรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร

3.1 บิดามารดาสมรสกันในภายหลัง

การที่หญิงอยู่กินกับชายโดยเปิดเผยแต่มิได้จดทะเบียนสมรสกับชาย หรือได้เสียกับชายแล้วตั้งครุฑและคลอดบุตรออกมา บุตรจะเป็นที่ชอบด้วยกฎหมายของหญิงเพียงผู้เดียวเท่านั้น แต่หากต่อมาภายหลังหญิงได้จดทะเบียนสมรสกับชาย ผู้ให้กำเนิดบุตร บุตรจะถือว่าเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของชายด้วย การเป็นบิดาที่ชอบด้วยกฎหมายของชายในกรณีเช่นนี้จะมีผลย้อนหลังไปจนถึงวันที่บุตรเกิด สำหรับกรณีที่หญิงมีบุตรติดมาแล้วทำการสมรสกับชายคนใหม่ที่มีใช่บิดาที่แท้จริงของบุตร บุตรไม่ถือว่าเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของชายคนใหม่นี้

3.2 บิดาจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตร

การจดทะเบียนเด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายหรือการจดทะเบียนรับรองบุตร เป็นกรณีที่บิดาจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตรโดยไม่ต้องจดทะเบียนสมรสกับมารดาของเด็ก เมื่อมีการจดทะเบียนเด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายแล้วก็เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร โดยที่บิดาและมารดาได้เป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย ในการจดทะเบียนเด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย ชายผู้เป็นบิดาจะต้องไปยื่นคำร้องขอจดทะเบียนการรับรองบุตรต่อนายทะเบียน ณ ที่ว่าการอำเภอหรือสำนักงานเขต และบิดาจะต้องได้รับความยินยอมจากทั้งเด็กและมารดาเด็ก โดยบุคคลทั้งสองจะต้องไปให้ความยินยอมด้วยตนเองต่อหน้านายทะเบียน เมื่อเจ้าหน้าที่ได้รับคำร้องแล้วหากบุตรและมารดาได้ไปอยู่ต่อหน้านายทะเบียน นายทะเบียนจะให้บุคคลทั้งสองทำหนังสือแสดงความยินยอม แต่ถ้าบุตรหรือมารดาคนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนมิได้ไป ณ ที่ว่าการอำเภอหรือสำนักงาน

³⁴ พรเทพ ทวีกาญจน์. บุตรนอกกฎหมายที่บิดาให้การรับรองมีสิทธิได้รับมรดกของบิดานอกกฎหมายหรือไม่. ค้นเมื่อ 14 กรกฎาคม 2560 จาก http://www.tpa.or.th/tpanews/upload/mag_content/92/ContentFile1857.pdf

³⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1547

³⁶ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1536

³⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1546

เขตเพื่อให้ความยินยอมด้วยตนเอง นายทะเบียนจะมีหนังสือสอบถามไปยังบุตรหรือมารดาที่ไม่มามีใจให้ความยินยอมหรือไม่ เมื่อนายทะเบียนได้รับหนังสือแจ้งความยินยอมจากบุตรหรือมารดาแล้ว หรือบุคคลดังกล่าวได้มาให้ความยินยอมด้วยตนเอง นายทะเบียนก็จะรับจดทะเบียนให้³⁸ บุตรหรือมารดามีสิทธิที่จะทำคำคัดค้านว่าผู้จดทะเบียนมิใช่เป็นบิดาของบุตรส่งไปให้นายทะเบียนทราบ หรือจะนิ่งเฉยเสียก็ได้ ในกรณีที่บุตรหรือมารดาคัดค้านว่าผู้จดทะเบียนมิใช่บิดา หรือไม่ให้ความยินยอมโดยนิ่งเฉยไม่แจ้งความยินยอมให้นายทะเบียนทราบภายใน 60 วัน ในกรณีที่บุตรหรือมารดาอยู่ในประเทศไทย หรือ 180 วัน ในกรณีที่อยู่นอกประเทศไทย หรือไม่อาจให้ความยินยอมได้ นายทะเบียนจะรับจดทะเบียนไม่ได้ ผู้จดทะเบียนจะต้องนำคดีมาฟ้องต่อศาลเพื่อให้มีคำพิพากษาให้จดทะเบียนรับรองบุตร เมื่อศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ผู้จดทะเบียนจดทะเบียนเด็กเป็นบุตรได้แล้ว ผู้จดทะเบียนจะต้องนำคำพิพากษาไปขอจดทะเบียนต่อนายทะเบียน นายทะเบียนจะดำเนินการจดทะเบียนเด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดาต่อไป³⁹

การจดทะเบียนเด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย แม้บิดาจะยังไม่บรรลุนิติภาวะ บิดาก็สามารถดำเนินการได้เองโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน เพราะเป็นการที่ต้องทำเองเฉพาะตัว⁴⁰ การจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตรมีผลทำให้เด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดาย้อนหลังไปตั้งแต่วันที่เด็กเกิด หลังจากจดทะเบียนแล้วบิดาผู้จดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตรจะขอถอนการจดทะเบียนดังกล่าวไม่ได้⁴¹ อย่างไรก็ตามบุคคลที่เป็นบิดาของเด็กเท่านั้นที่จะจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตรได้ ถ้าผู้จดทะเบียนมิใช่บิดาของเด็ก การจดทะเบียนรับรองเด็กเป็นบุตรก็ไม่ทำให้เด็กนั้นกลายเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดาผู้จดทะเบียนรับรองแต่อย่างใด

3.3 การฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย

ในการฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายนั้น กฎหมายได้กำหนดข้อสันนิษฐานว่าเด็กเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของชายไว้ 7 กรณีดังนี้⁴²

- (1) เมื่อมีการข่มขืนกระทำชำเรา ฉุดคร่า หรือหน่วงเหนี่ยวกักขังหญิงมารดาโดยมิชอบด้วยกฎหมายในระยะเวลาซึ่งหญิงนั้นอาจตั้งครรภ์ได้
- (2) เมื่อมีการลักพาหญิงมารดาไปในทางซู้สาว หรือมีการล่อลวงร่วมประเวณีกับหญิงมารดาในระยะเวลาซึ่งหญิงนั้นอาจตั้งครรภ์ได้
- (3) เมื่อมีเอกสารของบิดาแสดงว่าเด็กนั้นเป็นบุตรของตน
- (4) เมื่อปรากฏในทะเบียนคนเกิดว่าเด็กเป็นบุตรโดยมีหลักฐานว่าบิดาเป็นผู้แจ้งการเกิดหรือรู้เห็นยินยอมในการแจ้งนั้น
- (5) เมื่อบิดามารดาได้อยู่กินด้วยกันอย่างเปิดเผยในระยะเวลาซึ่งหญิงมารดาอาจตั้งครรภ์ได้
- (6) เมื่อได้ร่วมประเวณีกับหญิงมารดาในระยะเวลาซึ่งหญิงนั้นอาจตั้งครรภ์ได้ และมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าเด็กนั้นมีได้เป็นบุตรของชายอื่น
- (6) เมื่อมีพฤติการณ์ที่รู้กันทั่วไปตลอดมาว่าเป็นบุตร เช่น บิดาให้การศึกษา ให้ความอุปการะเลี้ยงดู ยอมให้เด็กนั้นใช้ชื่อสกุลของตน

³⁸ พระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2533
มาตรา 19

³⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1548

⁴⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 23

⁴¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1559

⁴² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1555

เมื่อมีข้อสันนิษฐานเป็นคุณแก่เด็ก จึงเป็นหน้าที่ของชายที่ถูกฟ้องว่าเป็นบิดาจะต้องพิสูจน์หักล้างข้อสันนิษฐานของกฎหมาย การนำสืบถึงความเป็นบิดาของบุตรในปัจจุบันนี้สามารถใช้วิธีการขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทำการตรวจพิสูจน์บุคคลโดยการตรวจพิสูจน์สายพันธุกรรม (DNA) แต่เพียงอย่างเดียวโดยไม่ต้องสืบพยานอื่นอีกก็ได้

วิธีการในการที่เด็กจะฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรนั้น หากเด็กเป็นผู้เยาว์และมีอายุไม่ถึง 15 ปีบริบูรณ์ มารดาของเด็กซึ่งเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมเป็นผู้ฟ้องคดีแทนเด็ก หากเด็กเป็นผู้เยาว์แต่มีอายุครบ 15 ปีบริบูรณ์แล้ว เด็กสามารถฟ้องคดีได้เองโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม หากเด็กบรรลุนิติภาวะแล้วไม่ว่าจะบรรลุนิติภาวะด้วยการสมรสหรือมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ เด็กต้องฟ้องคดีเองภายใน 1 ปีนับแต่วันบรรลุนิติภาวะ หากเด็กถึงแก่ความตายในขณะที่ยังมีสิทธิฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตร ผู้สืบสันดานของเด็ก เช่น ลูก หลาน หลาน จะฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรก็ได้ ถ้าผู้สืบสันดานของเด็กได้รู้เหตุที่อาจขอให้ฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรก่อนเด็กนั้นตาย จะต้องฟ้องภายใน 1 ปีนับแต่วันที่รู้เหตุดังกล่าว แต่ต้องไม่เกิน 10 ปีนับแต่วันที่เด็กนั้นตาย เมื่อศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเด็กเป็นบุตรของชายแล้ว เด็กจะมีฐานะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของชายย้อนหลังไปถึงวันที่เด็กเกิด

4. เงื่อนไขการสมรสของผู้เยาว์

หากการร่วมประเวณีกันระหว่างชายและหญิงเกิดจากพื้นฐานของความรัก เมื่อหญิงที่มีอายุระหว่าง 10-19 ปีซึ่งถือว่าเป็นผู้เยาว์เกิดตั้งครรภ์ หากชายและหญิงมีความประสงค์ที่จะทำการสมรสกันเพื่อให้เกิดสถาบันครอบครัว กฎหมายได้กำหนดเงื่อนไขการสมรสของผู้เยาว์ไว้ดังนี้

4.1 ชายและหญิงต้องมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์

หากชายหญิงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายทำการสมรสโดยที่อายุยังไม่ครบ 17 ปีบริบูรณ์ การสมรสนั้นเป็นโมฆียะ ผู้มีส่วนได้เสียอันได้แก่ ตัวชายและหญิงผู้ทำการสมรส บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือผู้รับบุตรบุญธรรมของชายหรือหญิงผู้ทำการสมรส อาจร้องขอต่อศาลขอให้พิพากษาให้เพิกถอนการสมรสนั้นได้ แต่ถ้าบิดามารดาหรือผู้ปกครองได้ให้ความยินยอมในการที่ผู้เยาว์ทำการสมรสก่อนอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์แล้ว จะขอให้เพิกถอนการสมรสไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าศาลมีคำสั่งให้เพิกถอนการสมรสชายหญิงมีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ หรือเมื่อหญิงมีครรภ์ก่อนอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ กฎหมายให้ถือว่าการสมรสสมบูรณ์มาตั้งแต่เวลาสมรส⁴³ ผู้มีส่วนได้เสียจะขอให้ศาลเพิกถอนการสมรสนั้นไม่ได้

อย่างไรก็ดีชายและหญิงอาจทำการสมรสในระหว่างที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายอายุยังไม่ครบ 17 ปีบริบูรณ์ก็ได้ หากศาลอนุญาตให้ทำการสมรสในกรณีที่มีเหตุอันสมควร⁴⁴ ซึ่งศาลจะอนุญาตหรือไม่อนุญาตเป็นดุลพินิจศาล โดยในการยื่นคำร้องต่อศาลขออนุญาตการสมรสนี้ ชายหรือหญิงที่อายุยังไม่ครบต้องเป็นฝ่ายยื่นคำร้องด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่นกรณีที่ชายอายุ 17 ปีบริบูรณ์กับหญิงอายุไม่ถึง 15 ปีบริบูรณ์มีเพศสัมพันธ์กันจนหญิงตั้งครรภ์ หญิงอาจร้องขอให้ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ทำการสมรสได้ เพื่อประโยชน์แก่ตนและบุตรที่จะเกิดมา

4.2 ผู้เยาว์จะทำการสมรสต้องได้รับความยินยอมของบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครอง⁴⁵

ในการที่ผู้เยาว์จะทำการสมรสนั้น ผู้เยาว์จะต้องได้รับความยินยอมของบุคคลดังต่อไปนี้⁴⁶

- (1) ในกรณีที่ผู้เยาว์มีทั้งบิดาและมารดา จะต้องได้รับความยินยอมจากทั้งสองคน

⁴³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1503

⁴⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1448

⁴⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1454

⁴⁶ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1436

(2) ในกรณีที่มีการดาหรือบิดาตาย หรือถูกถอนอำนาจปกครอง หรือไม่อยู่ในสภาพหรือฐานะที่อาจให้ความยินยอม หรือโดยพฤติการณ์ผู้เยาว์ไม่อาจขอความยินยอมจากมารดาหรือบิดาได้ ผู้เยาว์ต้องได้รับความยินยอมจากบิดาหรือมารดาที่เหลืออยู่เพียงคนเดียว

(3) ในกรณีที่ผู้เยาว์เป็นบุตรบุญธรรม จะต้องได้รับความยินยอมจากผู้รับบุตรบุญธรรม

(4) ในกรณีที่ผู้เยาว์ไม่มีบิดามารดาหรือผู้รับบุตรบุญธรรมหรือมีแต่บุคคลดังกล่าวถูกถอนอำนาจปกครอง ผู้เยาว์จะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ปกครอง

การที่บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองจะให้ความยินยอมให้ทำการสมรสสามารถทำได้ 3 วิธี⁴⁷

(1) ลงลายมือชื่อในทะเบียนขณะจดทะเบียนสมรส

(2) ทำเป็นหนังสือแสดงความยินยอมโดยระบุชื่อผู้จะสมรสทั้งสองฝ่ายและลงลายมือชื่อของผู้ให้ความยินยอม

(3) ถ้ามีเหตุจำเป็น เช่น อยู่ในภาวะสงคราม หรือผู้ให้ความยินยอมตกอยู่ในอันตรายใกล้ความตาย จะให้ความยินยอมด้วยวาจาต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคนก็ได้

ความยินยอมของบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองให้ผู้เยาว์ทำการสมรสนั้น เมื่อให้แล้วไม่สามารถถอนความยินยอมนั้นได้ ในกรณีที่ผู้เยาว์ไม่มีบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครอง หรือมีแต่ไม่ให้ความยินยอมหรือไม่อยู่ในสภาพที่อาจให้ความยินยอม หรือโดยพฤติการณ์ผู้เยาว์ไม่อาจขอความยินยอมได้ ให้ผู้เยาว์ยื่นคำร้องต่อศาลขออนุญาตทำการสมรสได้⁴⁸ หากผู้เยาว์ทำการสมรสโดยมิได้รับความยินยอมจากบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครอง การสมรสนั้นเป็นโมฆียะ⁴⁹ บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองซึ่งเป็นบุคคลที่อาจให้ความยินยอมฟ้องขอให้ศาลเพิกถอนการสมรสนั้นได้ สิทธิขอเพิกถอนการสมรสนี้จะระงับไปเมื่อคู่สมรสนั้นมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์หรือเมื่อหญิงมีครรภ์ และการฟ้องขอให้เพิกถอนการสมรสนี้มีอายุความ 1 ปีนับแต่วันทราบการสมรส⁵⁰

5. แนวคิดการทำแท้งของมารดาวัยรุ่น

กฎหมายอาญาของไทยบัญญัติให้การทำแท้งเป็นความผิดฐานทำให้แท้งลูก โดยมีการยกเว้นความผิดไว้เฉพาะกรณีแพทย์ทำแท้งให้หญิงในสองกรณีคือ กรณีที่การทำแท้งมีความจำเป็นต้องกระทำเนื่องจากสุขภาพของหญิงนั้น หรือกรณีที่หญิงมีครรภ์เนื่องจากการกระทำความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ความผิดฐานเป็นธรรมาจารบุคคลไปเพื่อสนองความใคร่ของผู้อื่น หรือความผิดฐานพาบุคคลไปเพื่อการอนาจาร แต่การทำแท้งต้องได้รับความยินยอมจากหญิงนั้นก่อน⁵¹ ส่งผลให้หญิงที่ตั้งครรภ์จากสาเหตุอื่น ๆ เช่น มีเพศสัมพันธ์แต่ไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรได้ ไม่สามารถทำแท้งได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ส่งผลให้หญิงต้องสูญเสียความก้าวหน้าในชีวิต เพราะเมื่อมีบุตรแล้วอาจไม่ได้เรียนต่อเนื่องจากมีบุตรเป็นภาระที่ต้องรับผิดชอบทั้งที่ยังไม่มีความพร้อม อนาคตที่จะมีการทำงานที่ดีก็หายไป

ในฝรั่งเศส กฎหมายได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่าการทำแท้งมีขึ้นได้ตามคำร้องของหญิงมีครรภ์ซึ่งเห็นว่าตนอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบากอันเนื่องมาจากการตั้งครรภ์ ภายใต้เงื่อนไขดังต่อไปนี้⁵²

⁴⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1455

⁴⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1456

⁴⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1509

⁵⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1510

⁵¹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305

⁵² ปิยบุตร แสงกนกกุล. (2548). 30 ปีกฎหมายการทำแท้งเสรีในฝรั่งเศส. ค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2560 จาก <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=674>

(1) การทำแท้งต้องกระทำโดยแพทย์ภายในโรงพยาบาลของรัฐหรือโรงพยาบาลเอกชนที่ขึ้นทะเบียนกับกระทรวงสาธารณสุข

(2) การทำแท้งมีขึ้นได้ภายในระยะเวลา 12 สัปดาห์แรกของอายุครรภ์

(3) ในกรณีที่หญิงตั้งครรภ์เป็นผู้เยาว์ไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากผู้ปกครอง แต่ต้องพบบุคคลบรรลุนิติภาวะตามแต่ที่ตนเลือกมาด้วย

(4) ในกรณีที่หญิงตั้งครรภ์เป็นคนต่างประเทศ ต้องอาศัยในประเทศฝรั่งเศสไม่น้อยกว่า 3 เดือน เว้นแต่เป็นผู้ลี้ภัยทางการเมือง

(5) หญิงที่ร้องขอทำแท้งต้องผ่านการปรึกษาหารือจากแพทย์และนักสังคมสงเคราะห์ โดยเริ่มจากการปรึกษาแพทย์ครั้งแรกเพื่อรับทราบข้อมูลและวิธีการทำแท้งในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นตอนนี้ใช้เวลาหนึ่งสัปดาห์ ในสัปดาห์เดียวกันนั้น หญิงต้องผ่านการสัมภาษณ์โดยนักสังคมสงเคราะห์ ผลจากการสัมภาษณ์ไม่ได้บังคับให้หญิงต้องเปลี่ยนใจไม่ทำแท้ง แต่หญิงยังคงมีสิทธิในการยืนยันตามคำร้องเดิม เมื่อผ่านการสัมภาษณ์แล้วหญิงจะได้ใบรับรอง และหญิงต้องปรึกษาแพทย์ครั้งที่สองซึ่งต้องมีขึ้นอย่างช้า 1 สัปดาห์หลังการปรึกษาแพทย์ครั้งแรกและ 2 วันหลังการสัมภาษณ์โดยนักสังคมสงเคราะห์เพื่อให้หญิงยืนยันเป็นลายลักษณ์อักษร จากนั้นก็ขึ้นทะเบียนรอรับการทำแท้งต่อไป

กฎหมายการทำแท้งของประเทศต่าง ๆ ในสหภาพยุโรปจะอนุญาตให้มีการทำแท้งเสรีได้ภายในระยะเวลา 12 สัปดาห์แรกของอายุครรภ์ เมื่อพ้นระยะเวลาดังกล่าวแล้วการทำแท้งไม่อาจเกิดขึ้นได้เว้นแต่กรณีจำเป็นต้องทำเพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายต่อร่างกายหรือชีวิตของมารดาและบุตร ฮอลแลนด์ สหราชอาณาจักร และสวีเดน เป็นประเทศที่อนุญาตให้ทำแท้งได้ในระยะเวลายาวนานที่สุด กล่าวคือ 24 สัปดาห์ของอายุครรภ์สำหรับการทำแท้งในสองครั้งแรก และลดลงเหลือ 18 สัปดาห์สำหรับการทำแท้งในครั้งที่สาม สเปนได้ออกกฎหมายยกเว้นโทษจากการทำแท้ง 2 กรณี กรณีแรกเป็นกรณีที่จำเป็นต้องทำแท้งเพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายอย่างร้ายแรงต่อกายและใจของมารดาหรือการตั้งครรภ์อันเนื่องมาจากถูกข่มขืน ทำแท้งได้ภายใน 12 สัปดาห์แรกของอายุครรภ์ กรณีที่สองเป็นกรณีที่เสี่ยงต่อการไม่สมประกอบของทารกในครรภ์ ทำแท้งได้ภายใน 22 สัปดาห์ของอายุครรภ์ กฎหมายโปรตุเกสอนุญาตให้มีการทำแท้งได้ในกรณีที่เป็นการอันตรายต่อกายหรือใจของมารดาภายใน 12 สัปดาห์ของอายุครรภ์ การตั้งครรภ์เนื่องมาจากถูกข่มขืนภายใน 16 สัปดาห์ และเสี่ยงต่อการไม่สมประกอบของทารกภายใน 24 สัปดาห์ สตรีที่ทำแท้งโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายต้องรับโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี ประเทศอื่น ๆ ที่อนุญาตให้มีการทำแท้งเสรีได้แก่ เยอรมนี ฮังการี สาธารณรัฐเชค ลิทัวเนีย แลตเวีย สโลวาเกีย เบลเยียม เดนมาร์ก ลักเซมเบิร์ก ออสเตรีย ฟินแลนด์ กรีซ สโลวีเนีย และอิตาลี⁵³

อย่างไรก็ตามปัญหาการทำแท้งเป็นประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับสิทธิในร่างกายของมารดาและสิทธิในการมีชีวิตของทารกในครรภ์มารดา สิทธิที่จะมีชีวิตได้มีการรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่อย่างเสรี และมีความปลอดภัยในชีวิต ซึ่งกฎหมายบัญญัติให้สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย ทารกในครรภ์มารดาก็สามารถมีสิทธิต่าง ๆ ได้ หากว่าคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก⁵⁴ คำถามที่เกิดขึ้นคือ ทารกในครรภ์มีสิทธิที่จะดำรงอยู่จนคลอดออกมาหรือไม่

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเกิดจากการที่หญิงมีอายุระหว่าง 10-19 ปี ซึ่งถือว่าเป็นผู้เยาว์ตามกฎหมาย มีเพศสัมพันธ์กับชายโดยมิได้มีการจดทะเบียนสมรส เด็กที่เกิดมาจึงมีฐานะเป็นบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นบิดา

⁵³ แหล่งเดียวกัน.

⁵⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15

เด็กจึงไม่ได้รับสิทธิต่าง ๆ ที่บุตรพึงได้รับจากบิดา เช่น สิทธิที่จะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูและการศึกษา สิทธิใช้ชื่อสกุล สิทธิในสัญชาติไทย สิทธิในการได้รับมรดก และหากมีผู้กระทำละเมิดให้ชายผู้เป็นบิดาถึงแก่ความตาย เด็กก็ไม่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าชดเชยอุปการะเลี้ยงดูจากผู้กระทำละเมิด เว้นแต่เด็กนั้นจะมีฐานะเป็นบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรอง เช่น บิดาให้การอุปการะเลี้ยงดูให้การศึกษา ให้ใช้นามสกุล หรือแจ้งในทะเบียนคนเกิดว่าเป็นบิดา จึงจะมีสิทธิได้รับมรดกของบิดาในฐานะเป็นผู้สืบสันดาน อย่างไรก็ตามมี 3 วิธีที่จะทำให้เด็กกลายเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดา

วิธีที่ 1 บิดากับมารดาได้จดทะเบียนสมรสกันในภายหลัง เด็กจะเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของชายย้อนหลังไปจนถึงวันที่บุตรเกิด และการที่บิดาและมารดาจดทะเบียนสมรสกันได้นั้นจะต้องเข้าเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้ด้วย โดยชายและหญิงทั้งสองคนจะต้องมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์ หากชายและหญิงมีอายุไม่ครบ 17 ปีบริบูรณ์ เมื่อหญิงตั้งครรภ์ก็ต้องยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขออนุญาตทำการสมรส โดยอ้างเหตุสมควร นอกจากนี้เมื่อชายและหญิงยังมีอายุไม่ถึง 20 ปีบริบูรณ์ การสมรสจึงต้องขอความยินยอมจากบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองด้วย การสมรสจึงจะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย บิดาและมารดาจึงมีฐานะเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย

วิธีที่ 2 บิดาได้จดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตร ณ ที่ว่าการอำเภอหรือสำนักงานเขต โดยต้องได้รับความยินยอมจากเด็กและมารดาเด็ก หากเด็กหรือมารดาเด็กไม่ยินยอม ชายจะต้องฟ้องศาลเพื่อให้มีคำพิพากษาให้จดทะเบียนรับรองบุตร ซึ่งวิธีนี้แม้บิดาจะมีอายุไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์ บิดาก็จดทะเบียนด้วยตนเองได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม การจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของบิดาย้อนหลังไปตั้งแต่วันที่เด็กเกิด แต่มีได้ทำให้บิดาและมารดามีฐานะเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย

วิธีที่ 3 การฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย ถ้าเด็กอายุไม่ถึง 15 ปีบริบูรณ์ต้องให้มารดาฟ้องแทน แต่ถ้าเด็กอายุครบ 15 ปีบริบูรณ์แล้ว เด็กต้องฟ้องเอง แต่เด็กต้องฟ้องภายใน 1 ปีนับแต่วันที่บรรลุนิติภาวะ ซึ่งในปัจจุบันการนำสืบพยานหลักฐานสามารถกระทำได้ง่ายและสะดวกด้วยการขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทำการตรวจพิสูจน์บุคคลโดยการตรวจสายพันธุกรรม (DNA) ที่ให้ผลที่แม่นยำ เมื่อศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเด็กเป็นบุตรของชายแล้ว จะมีผลย้อนหลังไปถึงวันที่เด็กเกิด

เมื่อเด็กที่เกิดจากมารดาวัยรุ่นเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของบิดาแล้ว เด็กจะจะได้รับสิทธิต่าง ๆ ที่ตนพึงได้รับจากบิดาตามกฎหมาย

7. เอกสารอ้างอิง

กิตติพงศ์ แซ่เจ็ง. สถานการณ์อนามัยการเจริญพันธุ์ในวัยรุ่นและเยาวชนปี 2558. ค้นเมื่อ 14 เมษายน 2560 จาก

http://rh.anamai.moph.go.th/ewt_dl_link.php?nid=86

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ประมวลกฎหมายอาญา

ประสพสุข บุญเดช. (2559). คำอธิบายกฎหมายครอบครัว. (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯ: พับลิชซิ่ง.

ปิยบุตร แสงกนกกุล. (2548). 30 ปีกฎหมายการทำแท้งเสรีในฝรั่งเศส. ค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2560 จาก <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=674>

พระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478

พรเทพ ทวีกาญจน์. บุตรนอกกฎหมายที่บิดาให้การรับรองมีสิทธิได้รับมรดกของบิดานอกกฎหมายหรือไม่. ค้นเมื่อ 14 กรกฎาคม 2560 จาก http://www.tpa.or.th/tpanews/upload/mag_content/92/ContentFile1857.pdf

มนฤดี เตชะอินทร์ และพรรณิ ศิริวรรณานาภา. การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น. ค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2560 จาก http://www.medicine.cmu.ac.th/dept/obgyn/2011/index.php?option=com_content&view=article&id=742:adolescent-pregnancy&catid=45:topic-review&Itemid=561